

PREMIUM E-JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Open Access Refereed e-Journal & Indexed
International Refereed Journal

2018 Aralık / December
Cilt / Vol: 2
Sayı / Issue: 2

ISSN
2687-5640

PREMIUM SOSYAL BİLİMLER E-DERGİSİ

Açık Erişim ve Dizinli e-Dergi

Uluslararası Hakemli Dergi

Bilim dünyasının değerli insanları,

(PEJOSS) Dergisi, 2017 yılında yayın hayatına başlamış uluslararası, hakemli e-dergidir. Ayrıca akademik yazı ve düşünce ile meşgul olan herkesin söz söyleyebileceği bir sosyal bilim platformudur. Sizlerin özverili çalışmaları ve desteği ile PEJOSS Dergisi'nin ikinci sayısı ile huzurlarınızdayız. Göstermiş olduğunuz ilgi, değerli katılım ve katkılarınızdan dolayı minnettarız.

Akademik hayata bir nebze katkı sunmak üzere çıkmış olduğumuz bu yolculukta, PEJOSS ailesi olarak sizinle birlikte çalışmanın gurunu yaşamaktayız. Bu bağlamda bilim dünyasının siz değerli insanlarını yayın kurulu, danışma kurulu, hakem kurulu ve yazar olarak yanımızda görmek; ayrıca görüş ve önerilerinizle bizleri en mükemmelere ulaştırma noktasında yönlendirmeniz bizlere daha da güç katmaktadır. Bu bağlamda;

Kuruluş aşamasından bu yana PEJOSS ailesi mensubu olarak emek veren dergi yönetim kurulundaki değerli hocalarımıza,

Gerek yurt içi, gerekse yurtdışından bizleri kırmayarak, danışma, yayın ve hakem kurulunda yer alan ve uzmanlık alanları ile bizlere katkı sağlayan kıymetli hocalarımıza, talep ve önerileri ile sosyal bilimlerin farklı disiplinlerde görev yapan akademik camia mensubu tüm mesai arkadaşlarıma en içten teşekkürlerimi bir borç bilirim.

PEJOSS Dergisi olarak vereceğiniz her türlü destekten dolayı teşekkür eder, saygılar sunarım.

Doç. Dr. İhsan KALENEROĞLU
Editör

JENERİK / GENERIC PAGE

PREMIUM E-JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES (PEJOSS) uluslararası hakemli bir dergi olup yılda 1 kez yayınlanır.

PEJOSS Dergisi, sosyal bilimlerin her alanından yazı yayınlayan bir dergidir. Bu çerçevede özgün bilimsel makaleler, çeviriler, çeviri-yazılar, röportajlar, kitap, makale, sempozyum, panel ve bilimsel etkinlik tanıtma çalışmaları ile nekroloji metinleri yayınlar. Ayrıca, sunulduğu yer, toplantı ve tarihin kaydedilmesi ile başka bir yerde yayınlanmamış olması şartıyla sempozyum bildirileri de yayınlanabilir. Ancak bu yayın etkinliğinden kaynaklanması muhtemel herhangi bir sorunun sorumluluğu yazara aittir. Yayınlanması için PEJOSS Dergisi'ne gönderilen yazıların basım ve yayın hakları dergiye devredilmiş olur. Bu yazılar dergi yönetiminden izin alınmaksızın bir başka yayın organında yayınlanamaz, çoğaltılamaz ve kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

PEJOSS Dergisi, yayınlamış olduğu metinleri çeşitli mecralarda yayınlatabilir. PEJOSS Dergisi'ne gönderilmiş yazılardan kaynaklanması muhtemel herhangi bir yasal, hukuksal, ekonomik ve etik sorumluluk, söz konusu yazı yayınlanmış olsa bile yazarlarına aittir. Dergi herhangi bir yükümlülük kabul etmez.

PEJOSS Dergisi'nin yayın dili Türkçe olmakla birlikte İngilizce, Almanca, Fransızca, Arapça, Farsça vb. dillerden gelen yazılar da değerlendirmeye tabi tutulur ve hakemler tarafından yayımlanması uygun görüldüğü takdirde yayınlanır.

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Ali AZAD	United Arab Emirates University / UNITED ARAB EMIRATES
Prof. Dr. Emmy INDRAYANI	Gunadarma University / ENDONEZYA
Prof. Dr. İsmail BAKAN	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Jayesh KUMAR	Indira Gandhi Institute of Development Research / INDIA
Prof. Dr. Marek GRUSZCZYNSKI	Warsaw School of Economics Warsaw / POLAND
Prof. Dr. Mbodja MOUGOUÉ	Wayne State University / USA
Prof. Dr. Mevlüt KARAKAYA	Gazi Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Milind SATHYE	University of Canberra / AUSTRALIA
Prof. Dr. Mohga BASSIM	Buckingham University / UNITED KINGDOM
Prof. Dr. Muhsin KAR	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Nor Asiah ABDULLAH	Multimedia University / MALAYSIA
Prof. Dr. Partha SARKAR	The University of Burdwan / INDIA
Prof. Dr. Recep KÖK	Dokuz Eylül Üniversitesi / TÜRKİYE

YAYIN KURULU / PUBLICATION BOARD

Prof. Dr. Adnan ÇELİK	Selçuk Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Haluk DUMAN	Aksaray Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Jayesh KUMAR	Indira Gandhi Institute of Development Research / INDIA
Prof. Dr. Marek GRUSZCZYNSKI	Warsaw School of Economics Warsaw / POLAND
Prof. Dr. Mbodja MOUGOUÉ	Wayne State University / USA
Prof. Dr. Milind SATHYE	University of Canberra / AUSTRALIA
Prof. Dr. Mohga BASSIM	Buckingham University / UNITED KINGDOM
Prof. Dr. Muhsin KAR	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Mustafa TASLIYAN	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Nor Asiah ABDULLAH	Multimedia University / MALAYSIA
Prof. Dr. Partha SARKAR	The University of Burdwan / INDIA
Prof. Dr. Tahir AKGEMCI	Selçuk Üniversitesi / TÜRKİYE
Doç. Dr. Morsheda HASSAN	Grambling State University / USA
Doç. Dr. Mücahit KAĞAN	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi / TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Abuzer KALYON	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi / TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Fethi KAYALAR	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi / TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Hasan LÖK	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi / TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Özgül UYAN	İstanbul Aydın Üniversitesi / TÜRKİYE

İNDEKSLER / INDEXED & IN LISTED

TÜRK MİTOLOJİSİNDE RENKLER VE SEMBOLLER

ÖZET

Türk mitolojisini yaradılıştan itibaren incelediğimizde, yoğun bir efsane ve sembolik kavramlarla dolu olduğunu görebilmekteyiz. Özellikle Türk geleneğini ifade için anlatılan ‘Dede Korkut Hikâyeleri’ bahsi geçen destanlarıyla batı mitolojisine taş çıkaracak mitleri gerçekten içerisinde barındırmaktadır. Zira batı mitolojisinin efsanelerinde de şatafatlı Türk mitolojisinin esintisi olduğu gözlemlenmektedir. Varoluş efsanelerinde, Türklerin ‘Gök Tanrı’ inanışlarını Şamanizm’le birleştirene kadar, bütün mitlerinde doğanın ve hayvan figürlerinin aşırı bir yer tuttuğunu ve renklerin de bu mitlerde ne kadar önem kazandığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk Mitolojisi, Şamanizm, Gök Tanrı

COLORS AND SYMBOLS IN TURKISH MYTHOLOGY

ABSTRACT

When we examine Turkish mythology since its creation, we can see that it is full of intense myth and symbolic concepts. Especially Dede Korkut Stories, which are said to express the Turkish tradition, include the myths that will bring stone to western mythology along with the epics in question. It is observed that the myths of western mythology are also a breeze of gaudy Turkish mythology. In the myths of existence, until the Turks combined their beliefs of “Sky God” with Shamanism, it is seen that nature and animal figures occupy an extreme place in all myths and the importance of colors in these myths is seen

Keywords: Turkish Mythology, Shamanism, Sky God

1. GİRİŞ

Türk Mitolojisini incelediğimizde genel olarak var oluş ve türeyişle alakalı efsaneler karşımıza çıkmaktadır. Batı mitolojisinde sık rastladığımız teogonik anlatımı bu mitte pek görememekteyiz. Çünkü tek tanrılı inancın yani Gök Tanrı efsanelerinin baskın olduğu mitin daha çok kurtarıcıları ön plana çıkarması, kahramanlık destanlarının gerçekle ilintilendirilmiş bir mitolojiyi oluşturmasını sağlamıştır.

Çeşitli kavimlerin mitolojilerinin derleme çalışmalarının eski olmasına rağmen, Türk Mitolojisiyle ilgili sistemli çalışmaların çok da eski olmadığını görmekteyiz. Bu çalışmaların 19. Yüzyılda başladığını belirtmek mümkündür. Türk mitolojisiyle ilgili en önemli bilgiler Çin kaynaklarında yer almaktadır. Özellikle Orhun-Yenisey yazıtlarında belirlenen mitolojik öğelerin sistemleştirilmesinin Türk mitolojisini ileri götürdüğü belirtilmektedir.

Daha çok yaradılışla, türeyişle, kıyametle ilgili olan mitik malzemeler, Güney ve Kuzey Sibirya’daki çeşitli kavimler arasından toplanmıştır. İ. Biçurin, W. Radlof, V.L. Şeresevskiy, V.İ. Verbitskiy, G.N. Potanin, A.V. Anohin gibi araştırmacıların yanında Ebubekir b. Abdullah b. Aydek ed Devadarî gibi tarihçiler çalışmalarında Türk Mitolojisi ile ilgili önemli malzemeler sunarlar (Bayat, 2007: 22-30).

Türk tarihi, mitolojisi ve kültürü alanında yoğunlaşan bir grup bilim adamının çalışmaları da önemlidir. Bu bilim adamlarının başında Abdülkadir İnan gelmektedir ancak Türk Mitolojisi hakkında en kapsamlı araştırma yapan bilim adamı Bahaeddin Ögel'dir. Çalışmamızda bu araştırmalardan da faydalanacağız.

2. TÜRK MİTOLOJİSİNİN ÖZELLİKLERİ

Türk Mitolojisinin tarihi ve coğrafi alanı oldukça geniştir. Mitlerle ilgili en eski bilgilere Hun ve Göktürk dönemlerine ait Çin yıllıklarında, Sasanî kaynaklarında rastlamak mümkündür. 4. Yüzyılda meydana gelen büyük göçler sonucunda Bizans ve Latin kaynaklarında da Türk mitolojisiyle ilgili bilgilere rastlanmaktadır.

Türk Mitolojisini dünyanın diğer mitolojik sistemlerinden farklı kılan özellikler şu şekilde sınıflandırılır (Bayat, 2007: 21):

1. Türklerin psikolojik durumu ve dünyaya bakış açıları farklıdır.
2. Türk Mitolojisinde Mısır, Yunan, Hint Mitolojisinden farklı olarak çok tanrıcılık inancı yoktur.
3. Türk Mitolojisinde türeyiş mitleri ve koruyucu ruhlar hakkında mitler ağırlıklıdır.
4. Türk mitolojik metinleri dağınıktır ve şaman inançları ile pratikleri içinde erimiştir.

Özellikle Türk destanlarının oluşum safha ve şartları dikkate alındığında, destanlarda mitolojik unsurların oldukça önemli yer kapladığı görülür. Türklerin ilk dini inanç biçimi olarak tanımlanan Şamanizm'e baktığımızda da bilim adamlarının farklı görüşlere sahip olduğu görülmektedir. Kimi bilim adamı Şamanizm'i bir din olarak kabul etse de, kimisi bir kült olarak kabul etmektedir. Bunun nedeni Şamanizm'in çok farklı ve geniş bir coğrafyada farklı şekillerde uygulanmasıdır.

3. TÜRK MİTOLOJİSİNDE HAYVAN SEMBOLLER

Özellikle Türk destanlarında adı geçen hayvanlar, Türk Mitolojisinde önemli yere sahiptir. Mitlerde kimi hayvanlar kurban edilir ve Gök'e sunulur. Kimi hayvanlar bazı destanlarda insanlardan daha güçlü anlatılırken kimi mitlerde hayvanların organlarından faydalandığı görülmektedir. Türk mitolojisinde özellikle *Bozkurt* sıkça yer almaktadır. Bozkurt, "Türk Mitolojik düşüncesinde, ulu ata, yol göstericisi ve dürüstlük işlevleriyle karşımıza çıkan, koruyucu, kült kahraman statüsünde mitolojik bir motiftir" (Beydili, 2005: 108).

Türk, Moğol ve Altay mitolojisinde kutsal hayvan ve ulusal sembol olan Bozkurt, Bozgurt (Boskord, Pusgurt) olarak da söylenir. Bozkaskır, Çalkurd sözcükleri yine aynı anlama gelir. Moğollar Börteçine (Börteşına, Börtöşono) derler. Gökkurt veya "Gökbörü / Kökbörü" tabiri de yine niteleyici olarak kullanılır. Azericede bir canlı olarak kurt, "Canavar" sözcüğü ile karşılanır.

Türklerin Türeyiş Efsanesi'nde önemli bir kült olan kurdun dişi olduğu inancı vardır ve adı Asena'dır. En eski buluntular olarak M.Ö. 330'lara dayanan efsaneye göre kavmi dağıtılıp bataklığa atılan çocuğu bu dişi kurt bulup besler ve büyütür. Çocuk büyüdüğünde kurtla çiftleşirler ve bu hamilelikten on tane çocuk doğurur. Kaynaklarda bu kurt Kök böri Aşına olarak geçer (www.ulku-ocaklari.com).

Eski Türklerden kökünü kurda bağlayan Aşına soyu, kurdu kendi ulu ataları olarak belirlemişlerdir. Göktürk hakanları atalarının hatırasına saygı olarak, hakanlığın işareti gibi çadırların önüne altın kurt başlı bayrak dikerlerdi. Eski Çin kaynaklarında bile, Türk asıllı olmayan halklar, 'kurttan türeme değiller' diye ayrılırlardı. 'Kök Böri' adıyla kutsal gökyüzüyle ilgili kurdun, ilahi kökenli ve göklerden gelme olduğunu gösterir (Beydili, 2005: 350-351).

Bozkurt'un Türklerde ata olduğunu gösteren Çin metinleriyle birlikte kurdun ilk demirci olduğuna işaret eden metinlerde vardır. Birçok efsanevi motifte kurtla benzerlik oluşturulmuş, şaman davullarının da vazgeçilmez resmi olduğu görülmüştür.

Türk kültürel geleneğinde kutsal sayılan Bozkurt, savaş ruhu anlamı içerir. Çünkü Bozkurt eski Türk savaş ideolojisinin de temelinde yer almıştır. Uygur alfabesiyle yazılmış olan, 'Oğuz Kağan Destanı'na göre, Türk ulusunun savaş sembolü *Bozkurt* olmuştur: "Bozkurt olsun bize uran" (Beydili, 2005: 110). Genellikle Türk soyunun kötü gününde ve soyu bir tehlikeye girdiğinde, soyun özgürlük ruhunun sembolü olan Bozkurt ortaya çıkar ve yol gösterip kılavuzluk yapar.

Bozkurt destanının Ergenekon efsanesi izleri, Göktürklerden kalma yadigar olarak bilinen Bugut Abidesi üzerinde, Bozkurt'tan süt emen, kolları kesik çocuk kabartmasında da yaşamaktadır. Öyle ki bir çok Türk devletinin bayrağında da Kurt sembolü yerini almıştır.

Türk halkları arasında Bozkurt ile ilgili çok sayıda inanış mevcuttur. Anadolu Yörükleri arasında, son dönemlere kadar yaşayan bir inanca göre, Bozkurt'un dişini cebinde gezdiren kişiye nazar değmezmiş. Böyle biri uykusunda da sayıklamazmış. Bozkurt'un gözü kurutulup toz yapılarak sürme gibi göze sürülürse o göz iyi görür ve bir daha ağrımazmış. Dede Korkut kitabının Vatikan nüshasında, *Sırtı Yoluk Bozkurt* ibaresi vardır. Kitabın derin bilimcileri, Türk dillerinde 'sırt' sözcüğünün "yüz, görünüş" anlamından ve Karaimce "yol" (talih), "yolaylı" (mutlu) ve benzeri sözcüklerin içinde korunan "yol" kökenine bağlı "yoluk" sözcüğünün de talihlilik ve saadet anlamları bildirmesinden yola çıkarak, buradaki "sırtı yoluk" terkinin doğru olarak "yüzü nurlu" "kutsal yüzlü" olarak yorumlamışlar. Bozkurt'a bu şekilde "Kutsal Yüzlü Bozkurt" denilmesi, motifin mitolojik anlamıyla uygun olup, etnik-kültürel değerler sisteminde kendi yerini alır (Beydili, 2005: 111-112).

Türk Mitolojisinde özellikle yaşam biçiminin de etkisiyle 'At' Bozkurt'tan sonra en önemli yeri tutmaktadır. Hayatı at sırtında geçen bir topluluğun gözünde at ve Türklük birbirinin tamamlayıcısı olarak görülür. Şamanist törenlerde at, şamanın gökyüzüne çıkacağı binek hayvanlarından biri olarak ve kurban hayvanı olarak sembolik mana kazanır. Türkler İslamiyet'ten önceki dönemde atları, ölümden sonra öteki dünyada ölünün beraberinde olacağı hayvan olarak kabul etmişlerdir. Daha sonraki dönemlerde ise at, kahramanlığın simgesi olarak kabul edilmiştir. At, kuvvet, hâkimiyet timsali olmasının yanında yiğitlik, cesaret, dostluk sembolü olarakta kabul edilmiştir.

Efsâne ve masallarda sahipleriyle birlikte silkinip daz (kel) bir ata dönüşen atlar bulunur. Böylece bir anda güçleri artar. Konuşabilen, uçabilen atlar vardır masallarda. Köroğlunun kıratı vardır ve sudan çıkıp gelmiştir. Battal Gazinin atının adı Aşkar'dır. Kırk gün güneş görmeyen bir ahırda ıslah edilmiştir. Manas destanında 200 kadar at adı yer alır.

Türk destan geleneğine göre, uykuda birinin bindiği atın kuyruğunu eksik veya kesik olarak görmek, ata binen adamın öleceğinin habercisi gibi yorulurdu. Atlar, ruhlar dünyasıyla bağlantıda bir araç olarak düşünülmüştür. Ve şamanların deflerine bazen "şaman atı" denilmiştir. Atların, ölenlerin ruhunu öbür dünyaya götürdüklerine inanılmıştır. Karakalpaklarda tabuta, "Ağaç At" denilmesi, bu inancın bir izidir (Beydili, 2005: 71).

Gök hayvanları olan kuşlar, yine Türk mitolojisinin belli başlı sembollerinden olup Orhun Kitabelerinde de yerini almıştır. Burada ruh sembolü olan kuş, aynı zamanda ölüm ile cennetinde sembolüdür. Bir boy adı da olan *Uçmak*, ölümü anlatır. Yakutlar, en yüksek ruhları taşıyan hayvanın 'kartal' olduğuna inanırlar. Hunlardan beri kartal motifi birçok devletinde simgeleri arasında yerini alarak sembolleşmiştir.

Yakut, Altay, Kazak-Kırgız ve Başkurt folklorundan öğrenildiğine göre, eski şaman ayinlerinde kartal (hotoy, bürküt, karakuş) çok önemli bir unsur olmuştur. Yakutlarda son yıllara kadar kartal kültürünün yaşadığı V. M. İonov tarafından tesbit edilmiştir. Yakutların inançlarına göre karların ve buzların erimesi, ilkbaharın gelmesi, kartalın kanatlarını sallamasına bağlıdır (İnan, 1986: 18).

Orta Asya halkları da insanın ruhunun Güvercin veya başka bir kuş görkeminde olduğuna ve ata ruhlarının kuş şeklinde yaşamaya devam ettiğine inanırlardı. Birçok Altay halklarında şamanların giyimi kuş motifini hatırlatırdı. Bu, şamanın ruhuyla birlikte bir kuş gibi göklere uçacağı fikrinden doğmuştur. İnanışa göre, şaman bu giysileri giydiği zaman kuşa dönüşebilirdi (Beydili, 2005: 358).

4. RENKLER VE SAYI SEMBOLLERİ

Türk Mitolojisinde renklerin sembolik anlamları ilk olarak batılı Türkologların dikkatini çekmiş ve çalışmalarında bu hususa işaret etmişlerdir. Örneğin Macar alimi Pof. A. Alföldi, Alman Türkoloğu Annemarie Von Gabain ve yine Alman Türkoloğu I. Laude Cirtautas bu konu ile ilgili çalışmalar yapmışlardır (Saritaş, S.,2012).

Von Gabain “Renklerin Sembolik Anlamları” adlı eserinde, Türk lehçelerindeki çok sayıda renk adları arasında kar, ak, kıvı, yaşıl(yeşil) ve sarıg(sarı)’ın her yerde yaygın olduğunu ve her şey için kullanılabileceğini tespit ettiğini; buna karşılık ala, kök(gök), boz ve kıvın, göze çarpan anlam genişlikleri ile belirli nesnelere sınırlı renk ifadeleri olduğunu söyler (www.acikders.org.tr).

Türk kültüründe renklerin mitolojiyle ilgisi daha çok kozmolojik tasavvurlardan kaynaklanmaktadır. Türklerin kozmolojik sisteminde dört yön bulunmaktadır ve bu dört ana yönü de renkler simgeler. Kuzeyin renk simgesi kara, güneyin kıvı, doğunun gök mavisi bazen yeşil(turkuaz), batının rengi ise beyazdır. Bu dört renkle kullanılan bir renkte sarıdır ki sarı renk yön değil bu dört rengin ortasında yer alan merkezi ifade için kullanılmıştır. Bu nedenle devlet yapısı olarak değerlendirildiğinde sarı renk merkez hâkimiyetini ve kudreti ifade etmektedir. Türkler sarı rengi dünyanın merkezini sembol için kullanmışlardır ve bu anlayış şamanizme dayanmaktadır.

İyilik tanrısı Ülgen’in altın kapılı sarayı ve altın tahtı, Türklerde sarı renk (altın sarısı: sırma rengi) ile ifade edilmiştir. Ülgen’in tahtı nasıl devletin, ülkenin ve dünyanın merkezinde olarak algılanmış ise tıpkı onun gibi sarı renkte dünyanın merkezinin sembol rengi olmuştur (www.acikders.org.tr).

Şamanist dönemde Türklerin inanışları arasında *Sarı Albastı* veya *Sarı Ene* adında koruyucu ruhların varlığına inanıldığı görülmektedir. “L. Potapov 1930 yılında Harezmi bölgesinde etnografik veriler topladığı zaman ‘Sarı Ene(y)’ ve ‘Albastı’ denilen iki kadın görünüşlü şeytani karakterin varlığından söz ediyor. Bunlardan ‘albastılar’ı cinler grubuna, ‘Sarı Ene’yi ise melekler grubuna dahil ediyordu. Yazara göre Harezmi Özbeklerinin geleneksel görüşlerindeki ‘Sarı Ene’, İslam öncesi çağların ‘Umay Ene’ motifinin değişime uğramış bir şeklidir. Bununla birlikte ‘Umay Ana’ motifinin kendisinin de daha arkaik yapıları mitolojik bir bütüncülden geldiği düşünülürse, mitolojik sembolizmlerine göre, ‘Sarı Ene’yi, ‘Albastı’, ‘Ağ Ana’ ve ‘Huu İney’ motifleriyle aynı anlam bölgesine dâhil etmek gerekir (Beydili, 2005: 482-483).

Dünya mitolojilerinde ‘ak’ genel olarak aydınlık, ışık, güneş, hava, saflık, temizlik, iffet, masumiyet, sadelik, mükemmellik, kutsallık, kurtuluş ve ruhsal yetkinliktir. Türk mantık sistemine göre, ‘ak’ batının, Ay ve Venüs’ün yerleştirildiği konumdur.

Ak renk Şamanist dönemlerden başlayarak Türklerin inançlarında ululuk, adalet ve güçlülük anlamlarına geldiği görülmektedir. “Aklık tanrıçalara özgü bir renk sembolüdür ve cennette oturan tanrıçalara ‘aktı’ yani ‘aklılar’ denir. Bunlar göğün üçüncü katında oturur” (Ögel, 1989: 571).

Türk Şamanizm’inde Ülgen’in rengi olarak görülen ak, çeşitli inanışlardan hareketle, Türklerde ‘aklık’ temizlik, arılık, yücelik ve ululuktur. Ak, aynı zamanda yaşlılık, tecrübe ile dolu oluş ve bir kocalık, büyüklüktür. Devletin ululuk, adalet ve güçlülüğünün bir sembolü olmasıyla birlikte devlet büyüklerinin, özellikle savaşlarda giydikleri bir elbise rengidir.

Ak rengin bu yüce manalarına karşı zıttı olan kara rengi de anlamdaki zıtlıklarıyla dünya mitolojilerinde yerini almıştır. Ölüm, tahribat, üzüntü, büyü ve kötülük bu renkle ifade edilmektedir.

Kara rengin şaman Türkleri açısından ifade ettiği anlamlar ile ilgili A. İnan, şu bilgileri vermektedir; “Altayların akidelerinde ruhların aru (pak, temiz ve arı) veya kara (habis) zümrelerine ayrılırlar. Bunlara Tös de denir. Tös deniler bu ruhlardan Karatös grubuna yer altı tanrısı Erlik’te dâhildir. Altaylılar en ağır ve elemli felaketleri Erlik’in faaliyetiyle alakadar bilirler. Erlik yer altında kara çamurdan yapılmış sarayında oturur. Erlik, büyük kara ruh sayılır” (İnan, 1968, 404-408).

Türklerde al ile kızıl renkler birbirlerinden farklı olup, al renk koyu turuncuya yakın, ateş alevine benzer bir renk olarak görülmektedir. Kızıl ise, açığa yakın parlak kırmızı renk anlamında kullanılmaktadır. Ancak uzun tarihi süreç içinde zaman zaman bu renkler birbirlerinin adı ile ve birbirlerinin yerine de kullanılır hale gelmiştir. Türklerin en eski inançlarıyla ilgili olarak onlarda ‘Al Ruhı’ veya ‘Al Ateş’ adları verilen bir ateş tanrısının yahut da hamî (koruyucu) bir ruhun varlığı bilinmektedir. Türklerin en eski devirlerden beri Al Bayrak kullanmalarının ‘Al Ateş’ kültü ile bağlı bir gelenek olduğu düşünülür.

Al-Kızıl renk, ad olarak bir kutsallık içerdiğinden ötürü sembollerde ifade olarak bu şekilde oturmuş ve devam etmiştir. ‘Al Bayrak’, ‘Kızıl Kan’ veya ‘Kızıl Elma’ gibi söylemler örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca yüceltmek, övmek, kutsamak anlamında da ‘allamak’ sözünü kullandıkları görülmektedir. Bugün Türkçe de yer alan ‘allamak, pullamak’ deyimini de bu ifadeyi içerir.

Şamanizm’de ateş, kötü ruhları kovan ve insanı kötü ruhlardan temizleyen kutsi bir olgudur. A. İnan, VI. Yüzyılda Göktürk Kağanı’na elçi olarak gelen Bizans elçilerinin iki ateş arasından geçirildiğini ve böylelikle onlarla beraber gelmesi muhtemel olan kötü ruhların kovulması sağlandığını nakleder.

Doğu yönünün simgesi de olan gök, aynı zamanda göğün rengi olduğundan çoğu zaman Gök Tanrı ya da gökteki ruhlarla ilişkilendirilerek kullanılır. Gök renk, mitlerde akıl, idrak, sağduyu, iffet, lekesizlik, sadakat, hürmet, barış gibi erdem ve erdemli davranışların simgesidir. Genellikle olumlu anlamlar içeren renk ancak suyla ilişkilendirildiğinde bazı olumsuz anlamlar kazanır.

Türkçede kurda Bozkurt denir. “Türkçede ‘boz’ renk, Avrupalıların gri rengine karşılıktır” (Ögel, 1989: 575). Türk destanlarında geçen *böri* kelimesi aynı zamanda gökyüzünün rengini gösteren bozun karşılığıdır. Moğolca gök rengi demektir.

Türk mitolojisinde dünya mitleriyle paralel olarak gençliğe, umuda, yeniden doğuşa, cennete, koyu olduğunda ölüme işaret edebilen renk yeşildir. Ayrıca geçicilik ve kıskançlığı da ifade ettiği söylenmektedir. Öte yandan Türklerin yer altı tanrısı Ülgen’in oğullarından birinin adı da ‘Yeşil Kan’ olarak geçmektedir.

Mitolojisiyle birlikte, bir milletin bu kadar içine işlemiş mistik sembolleri ve o sembollerin değer yargıları oluşturduğunu görerek incelediğimizde sayıların da özellikle Türk mitolojisinde inançlara yansıyan yönlerini görebilmekteyiz. Eski Türk inancı olan Şamanizm’den başlayarak İslami ve İslamiyet sonrası dönemlerde, Türk kültüründe ve inancında sayıların önemli yeri olduğu belirtilmektedir. Bazı sayıların kutsal bir özellik taşımasıyla birlikte, bir, üç, dört, beş, yedi, dokuz, on iki, kırk gibi sayıların mitolojide çeşitli anlamları bulunmaktadır. Türk mitolojisinde önemli yeri

olan bu sayıların formülistik olduğu ve pek çok kültürde de rastlanıldığı aşikârdır. Özellikle Şamanizm’de sayıların tekrarlanması ve vurgulanması söz konusu olmuştur.

İslam dininde ‘Bir’ sayısı Allah’ı ifade eder, Allah birdir ve tekdir. Dede Korkut’ta ve Türk aşıklarının dilinde de geçen bir sayısı ‘yek vücut’ olmayı, Türklükte ‘turancılık’ yani büyük Türk Devleti inancını simgeler. Ayrıca tek tanrı inancının da *tengricilik* felsefesinde bir olmak karşımıza çıkmaktadır.

Şah-ı Merdan kullarıyız

Biz biriz birkaç değiliz

Kanaat ile yürürüz

İlla tokuz aç değiliz (Hatayî)

Geleneksel kültürde ve aşıkların dilinde en çok işlenen sayılardan biri de ‘üç’tür. Şamanizm’de alemin üç bölümden meydana geldiğine inanıldığı görülmektedir; yeryüzü (orta dünya), yer altındaki karanlık dünya (aşağıdaki dünya), gökteki nur alemi (yukarıdaki sema). Oğuz menkıbesine göre Oğuz Han üç gün annesinin sütünü emmemiş, annesi üç gece gördüğü rüya sonucu rüyasında kendisine söylenildiği şekilde hareket etmiştir. Oğuz’un iki eşinden üçer tane çocukları olmuştur. İlk eşinden olan çocukları Gökhan, Dağhan, Denizhan Bozokları, ikinci eşinden olan Günhan, Ayhan ve Yıldızhan da Üçokları oluşturmuştur. Oğuz’un oğullarından biri bayrağında sembol olarak altın bir yay üzerine üç gümüş ok kullanmıştır.

Gök destanının İran rivayetinde Boğu Han’a Tanrı tarafından verilmiş ‘üç karga’ bulunmaktadır. Bu kargaların memleketin her yerinde olup bitenden Hakan’a haber getirdiğine inanılmaktadır. Orta Asya Türklerinde de düğün merasimi üç aşamada yapılmaktadır. Gelin kız kocasının evine geldikten sonra üç gün kocası, kaynanası ve kayınbabasıyla karşı karşıya gelmemesi yasağı bulunmaktadır.

Yine Manas destanında yer alan, Manas’ın elinde tuttuğu yerlerden birinin adı Üç Koşay’dır. Semetay üç gece aynı rüyayı görür. Manas üç gün kimse ile konuşmaz. Kırgızların ayrılmaz yiğitleri üç tanedir ve Manas’ın önüne üç kız gelip yüzlerini yırtarak ağıt söylerler. Dede Korkut hikâyelerinde de üç sayısının 43 defa önemli noktalarda yer aldığı görülmektedir.

Türk boylarından günümüze kadar Türk halk inançları ile günlük yaşamlarında en sözü edilen sayılardan biride ‘yedi’dir. Yedi sayısı Anadolu’da ve bütün Türk boylarında kutsal sayılmaktadır. Altay Türklerine göre Ayın tutulması ‘Yedi Başlı Dev’ yüzündendir. Kırgız Türklerinde Kutup Yıldız’ında bulunan ‘Büyük Ayı’ya ‘Yedi Bekçi’ denir. Aile de soyun yedi göbeğe kadar çıkarılmasıyla beraber İslam literatüründe de kendini göstermiş bir sayı olduğu anlaşılmaktadır. Ki Hac’da Kâbe yedi kere tavaf edilir ve Mekke ile Medine arasında yedi kale vardır. Kur’an-ı Kerim’de geçen Eshab-ı Kehf olayı yedi uyurlar olarak anlatılmaktadır. Süylemaniye Camii’de yedi yılda yapılmıştır ve bütün bunlar mistik anlatımlarıyla günümüze kadar yansıtılmıştır.

Altay Yaratılış Destanına göre Tanrı yerden ‘dokuz dallı’ bir ağaç bitirerek her dalın altında bir insan yaratmıştır. Bunlar dokuz insan cinsinin ataları olmuştur ve bu dokuz insana ‘Dokuz Dedeler’ denmektedir. Altay Türklerinde Şamanların omuzlarında dokuz ok ve yay sembolü bulunduğu söylenmektedir. Türk Hakanlarının hâkimiyet alameti davul ve tuğlar da dokuz tanedir. Ergenekon Destanında da dokuz sayısı ‘Dokuz Oğuz’ adı ile bir isim olarak yer almaktadır. Manas destanında sık sık rastladığımız dokuz sayısı, Dede Korkut’ta da “Doğduğunda dokuz erkek deve kestiğim oğul”, “Dokuz bazlam ile bir külah yoğurt”, “Dokuz Çoban” gibi ifadelerle görülmektedir.

Türk inancında *Kırklar* olarak bilinen ‘kırk’ sayısına da bir çok destanda rastlanmaktadır. Manas destanında kırk sayısı 127 yerde kırk yiğit, kırk savaşçı, kırklar, kırk cura, kırk gelin, kırk alp, kırk güzel, kırk kulaç vb. ifadelerle görülmektedir. Oğuz kırk günde yürümüştür ve Kürşat’ın kırk çerisiyle Çin sarayını basması Türk mitinin önemli efsanelerindedir.

Kırk erenler yani *Kırklar* Türk halklarının mitolojik görüşlerinde sonsuza kadar yaşayacaklarına inanılan varlıklardır. Şamanizmle halk sūfiliğinin kesiştiği yerde duran “Kırklar” veya “kayıp eren” ruhlarının koruyuculuk işlevi İslam öncesi çağların inançlarıyla ilgilidir. Sonraki zamanlarda ise bu varlıklar Müslümanlığın görünür kalıplarını kabul etmiş ve İslam formlarına bürünmüştür. Göze görünmez olup her an her yerde bulunabilen “Kırk Erenler”, Hakk’a kavuşmuş kimseleri ve seçilmiş insanları kendi saflarına dahil ederler” (Beydili, 2005: 313).

İlk çağlardan beri Türkler kırk sayısının kutsallığına inanmışlardır. İslamiyet’te de Kuran’dan bu yana önemli yer tuttuğu görülmektedir. Alevi ve Bektaşilerde Hz. Ali’nin başkanlık ettiği kırk kişinin meclisine ‘kırklar meclisi’ denmektedir.

5. SONUÇ

İki bin yılı aşkın Türk tarihinde, inançlarıyla ve adetleriyle bütün boylarını ve kabilelerini incelediğimizde aslında mitlerin gerçek yaşantıya da nasıl sirayet ettiğini açıkça görüyoruz. Asıl göze çarpan nokta ise birçok noktada batı mitolojisine de esin kaynağı olan Türk Mitolojisinin geneli itibariyle inançların temelinden çıkarak efsaneleştirilmesidir. Belki de İslamiyet’in kabulünden sonra da mitlerden geçen birçok gelenek ve kültürün devamlılık sağlamasındaki ana etken budur.

“Çin vakanüsleri tarafından Hunlarda tespit edilen Gök-Tanrı, Güneş, Ay, yer-su, atalar ve ölümler kültü, Türk kavimlerinde muhtelif kültürlerin tesirleri altında kalmalarına rağmen, son devirlere kadar devam ettirilen kültürlerdendir” (İnan, 1986:1). Türk tarihini derinlemesine araştırmış biri olan İnan’ın bu yorumlaması da düşüncemizi destekler niteliktedir. Öyle ki, tarih sahnesinde de baktığımızda Türkler, kutsal gördükleri bütün değerleri ve kültürlerini kurdukları devletlerle birlikte yaşantılarında da göstermişlerdir.

Araştırmanın en dikkat çekici diğer bir noktası da tüm bu inanışların bir sapma göstermeden sembollerle de tekâmül ederek bu günlere getirilmesidir. Bunun sebebini iyi anlayabilmek içinse bu kültürlerin ilk çıkış noktasının iyi analiz edilmesi gerektiğini düşünmekteyiz. “Türk kavimlerinin örf, adet ve inanmalarında son devirlere kadar muhafaza edilmiş olan eski dini telakkilerin ve geleneklerin menşelerini araştırırken, ta İskit ve Hun (H’yung-nu) devirlerinin derinliklerine kadar inmek ve bu bakımdan Orta Asya’yı ve Doğu Avrupa’yı bir bütün olarak ele almak icap etmektedir” (İnan, 1986: 1).

KAYNAKÇA

BEYDİLİ, C. (2005), Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük, Ankara: Yurt-Kitap Yayın

İNAN, A. (1986), Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar (3. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.

BAYAT, F. (2007), Mitolojiye Giriş. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

ÖGEL, B. (1989), Türk Kültür Tarihine Giriş, c.VI Türkler ’de Tuğ ve Bayrak. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

SARITAŞ, S. (2012), Türk Mitolojisinde Renkler. Web: <http://www.sharecom.ca/greenberg/avantgarde.html> adresinden 11 Haziran 2013’te alınmıştır.

pejoss.editor@gmail.com

<http://www.pejoss.com/>

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ, www.acikders.org.tr.

Kutsal Dişi Gök Kurt Asena Mitolojisi. <http://www.ulku-ocaklari.com> adresinden 9 Haziran 2013'te alınmıştır.